

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- 1 Оразбаева Ф. Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі. – Алматы, 2000. – 208 б.
- 2 Жақсылықова К. Мәтінмен жұмысты ұйымдастыру // Қазақ тілі мен әдебиеті. – 2009. – № 5.
- 3 Шаханова Р.Ә. Техникалық жоғары оқу орындарының орыс бөлімдерінде қазақ тілін мамандыққа қатысты оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері: Пед.ғыл.док. ... дисс. – Алматы, 2002. – 327б.
- 4 Қыяқбаева Ұ.Қ., Қалбергенова Ш. Болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселелері // Абай атындағы ҚазҰПУ хабаршысы «Педагогика ғылымдары» сериясы, №2 (54), 2017.
- 5 Құқық саласының терминдер сөздігі/ Сөздікті құрастырған және жалпы редакциясын жүргізген М.А.Айымбетов. – Астана: «RedGreenBlue» ЖШС, 2009.- 450 б.
- 6 Қазақстан Республикасының қорғаныштық және қамқоршылық органдары туралы Ереже. <https://massaget.kz/laws/kaz/docs>
- 7 <http://www.adilet.gov.kz/ru/node/>

МРНТИ 12.17.06

Г.Алиханқызы¹, А.Қалиолла²

¹*П.ғ.к., доцент, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ. Қазақстан*

²*Аға оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ. Қазақстан*

ОҚУ ҮДЕРІСІНЕН ТЫС УАҚЫТТА СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗАРА КОММУНИКАТИВТІК ІС-ӘРЕКЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІН ЖЕТІЛДІРУ

Аңдатпа

Мақалада жоғары оқу орындарындағы студенттердің коммуникативтік әрекетін қалыптастырудың жолдары қарым-қатынас теориясы тұрғысынан анықталып, әдістемесі жасалып, оған сәйкес педагогикалық процесс ұйымдастырылса, онда мәдениетті, ізгілікті, басқаны түсіне алатын, өнегелі тұлға тәрбиелеуге болатының, студенттер өзара коммуникативті іс-әрекетті қарым-қатынас тұрғысынан ұйымдастыру негізінде анықталап, оқу үдерісінен тыс уақытта студенттердің коммуникативтік әрекетін қалыптастырудың ғылыми-теориялық негіздері мен «қарым-қатынас», «қарым-қатынас мәдениеті», «тұлғааралық қатынас», «коммуникативтік әрекет» ұғымдарын зерттеу проблемасы тұрғысынан анықталған. Сондай-ақ, оқу үдерісінен тыс уақыттағы студенттердің коммуникативтік іс-әрекет мәселесінің теориялық-әдіснамалық негіздерін анықтау, әдістемелік ұсыныстар беру, олардың қарым-қатынас мәдениетін жетілдіріп, жан-жақты дамыған тұлға ретінде қалыптасуына толық мүмкіндік жасау туралы айтылған.

Түйін сөздер: студент, коммуникатив, қарым-қатынас, процесс, ізгілік, көзқарас, оқу үдерісі.

G.Alihanqyzy¹, A.Caliolla²

¹*Candidate of pedagogical sciences, associate professor,
Kazakh National Pedagogical University after Abay,
Kazakhstan, Almaty*

²*senior lecturer, Kazakh national University Al-Farabi,
Almaty, Kazakhstan*

TO IMPROVE THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF COMMUNICATIVE ACTIVITY OF STUDENTS IN EXTRACURRICULAR TIME

Annotation

The article deals with the ways of formation of communicative activity of students of higher educational institutions from the point of view of the theory and methodology of communication, according to which the pedagogical process was organized, in which it was possible to educate a moral person who understands culture,

humanity, moral personality, to determine students on the basis of the organization of communicative activity from the point of communication, to determine the scientific and theoretical basis of the formation of communicative activity of students outside the educational process and the problem of studying the concepts of "relations", "culture of communication", "interpersonal relations", "communicative activity. that in extracurricular time students need to determine the theoretical and methodological foundations of the problems of communication activities, to give guidelines, to improve the culture of communication, to give a full opportunity to become a fully developed personality.

Keywords: student, communicative, communication, process, humanism, view, educational process.

Г.Алиханқызы¹, А.Қалиолла²

¹ *К.ф.н., доцент, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы, Казахстан*

² *Старший преподаватель, Казахский национальный университет им. Аль-Фараби*

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ОСНОВ КОММУНИКАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ВО ВНЕУРОЧНОЕ ВРЕМЯ

Аннотация

В статье рассматриваются пути формирования коммуникативной деятельности студентов высших учебных заведений с точки зрения теории и методики общения, в соответствии с которой был организован педагогический процесс, в котором можно было воспитывать нравственную личность, понимающую культуру, гуманность, нравственную личность, определить студентов на основе организации коммуникативной деятельности с точки зрения общения, определить научно-теоретические основы формирования коммуникативной деятельности студентов вне учебного процесса и проблемы изучения понятий «отношения», «культура общения», «межличностные отношения», «коммуникативная». Также говорится о том, что во внеурочное время студентам необходимо определить теоретико-методологические основы проблем коммуникативной деятельности, дать методические рекомендации, совершенствовать культуру общения, дать полную возможность становиться всесторонне развитой личностью.

Ключевые слова: студент, коммуникатив, общение, процесс, гуманизм, взгляд, учебный процесс.

Кіріспе. Әлемде болып жатқан түрлі өзгерістер біздің еліміздің де әлеуметтік, экономикалық, қоғамдық жағдайларына өз әсерін тигізіп отыр. Сондықтан да Қазақстанда ұлтаралық келісім мен бірлікті дамытуды басты саяси бағыт ретінде ұстанады. Бұл саясат Қазақстан азаматтарының татулығын, отбасындағы бірлікті, аға буын және кіші буын, оқу үдерісінде мұғалім мен оқушы, оқытушы мен студент және т.б. арасындағы өзара түсіністікті, ең бастысы, ұлттық сана-сезім, ұлттық мақтаныш, ұлттық құндылық тұрғысынан студенттердің мәдениетін, оның ішінде қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру.

Қазақстан Республикасының президенті Қазақстан халқына кезекті жолдауында оқу үдерісінің тәрбиелік компонентін жетілдірудің аса маңызды екендігін атап, патриотизм, адамгершілік және мораль нормаларын, халықаралық келісім мен коммуникативтілікті, дене және рухани дамыту басымдылығын атап өтті.

Оқу үдерісінен тыс уақытта студенттердің өзара коммуникативтік іс-әрекет мәселесінің зерттелінуі қазіргі қоғамның дамуында мамандардың бәсекелестік қабілеттерін арттыруда қолдану маңызды қажеттіліктердің бірі болып саналады. Бұл негіздемелер қарастырылып отырған мәселенің көкейкестілігін дәлелдей түседі.

Қазіргі кезеңде Қазақстан үшін азаматтар бойындағы өзіндік қасиеттерге нұқсан келтірмей жаңа қасиеттерді, дербестікті және тандау мен шешім қабылдау жағдайындағы жағымды тұлғааралық қарым-қатынас орнатуға, қоғамдағы тиімділікті арттыруға әсер ететін білім, білік, дағдыларды ұлттық мәдениет аясында қалыптастыру мәселесі тұр. Білім беру жүйесі арқылы ғана оқыту мен тәрбиелеудегі жеке тұлғаға бағытталған жұмыс нәтижесінде тұлғаның белсенді өмірлік ұстанымын, және өзара жағымды қарым-қатынас қалыптастыруға бағытталған [1].

Қарым-қатынасты қалыптастыру олардың саналы көзқарасын, ізгілікті қарым-қатынас орнатуына, жүйелі іс-әрекет жасауына мүмкіндік береді.

Ғұлама ойшылдар Әл-Фараби, Ж.Баласағұн және т.б. қарым-қатынастың біртұтастығына, өзара қарым-қатынас мәселесіне аса зор мән берген. Я.А.Коменский, И.Г. Песталлоцци ұжымдағы өзара қарым-қатынастың тәрбиелік маңызына баса назар аударып, жағымды өзара қарым-қатынас орнатудың жолдарын іздестірген.

Ағартушылар Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, қазақ зиялылары Ш.Құдайбердиев, А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев еңбектерінде адамдардың бір-бірімен қарым-қатынас байланыстарын, оның қоғамдағы орынын маңызын қарастырған [2,3,4,5,6].

Тұлғаны қалыптастыру мәселелері философтардың (Н.А. Бердяев, Б.С. Гершунский және т.б.), психологтардың (П.П. Блонский, Л.С. Выготский, Л.И. Божович, И.С. Кон, Д.Б. Эльконин, Ж.И. Намазбаева, К.А. Айдарбеков, А.У.Ескендірова және т.б.) еңбектерінде де көрініс тапқан.

Талдау. Қарым-қатынасты зерттеуде Фейербахтың орны ерекше. Ол қарым-қатынасты адами құндылықтарды көрсететін және адамгершілік мінез-құлық нормаларын қалыптастыратын бірегей тұтас күй ретінде қарастырады. Қарым-қатынасты реттеуші сыртқы атрибуттары, нормалары мен ережелері қарым-қатынас тәжірибесінде бекітіледі (мысалы, мұғалім мен Студенттің қарым-қатынасы). Олар сөйлесу мәнері, сыпайылық ережесімен сәйкес келеді, онсыз қарым-қатынас болуы мүмкін емес. Қарым-қатынас екі жақты «мәдени жүктемеден» тұрады. Қарым-қатынас тәжірибесінің өзіндік мәдени құндылық мәні бар, себебі, оның мақсаты мен міндеттеріне жауап беретін іс-әрекет барысында туындайды. Осы мақсаты пен міндеттерге жауап беретін іс-әрекеттерді орындау барысында адам бойында өзіндік іс-әрекеттік қабілеттер туындайды [7].

Қарым-қатынас – біріккен іс-әрекет қажеттілігін туғызатын, адамдар арасындағы байланыстың дамуын орнататын күрделі көп жоспарлы процесс. Адамдардың танымдық хабар алмасуы, өзара түсінісуі, бір-бірін қабылдауы. Қарым-қатынастың үш жағы бар: *интерактивті*, *коммуникативті* және *перцептивті*. Қарым-қатынас деңгейлері – мезо, макро, микро, стандартты, рухани, іскер т.б. Қарым-қатынас түрлері - әлеуметтік бағдарлаушы, жеке бастық бағдарлаушы, топтық, топаралық т.б. [8].

Қарым-қатынас сферасы соңғы жылдарда ғалымдар назарын ерекше аударуда. Қарым-қатынас табиғатын философ, социологтар: Б.Д.Парыгин, И.С.Кон; психолог А.А.Леонтьев; жас ерекшелік психологиясында М.И.Лисина, Я.Л.Коломинский зерттеп, қарастырды. Ал, қарым қатынастың педагогикалық аспектілерін Б.Ф.Ломов, В.А.Кан-Калик, Ш.А.Амонашвили, А.В.Мудрик өз еңбектерінде зерделеуге тырысқан.

Адам өзінің пайда болу сәтінен бастап, белгілі бір тіршілік ортасында өзара әрекеттестікте болады: сол жерде ол дамиды, оқып, білім алады, аталған әлеуметтік ортасын жанартып, өзгертуге қабілеті бар қайталанбас тұлғалық сапаларды меңгереді.

Студенттер арасындағы қарым-қатынастың басты мақсаты - өзара түсіністікке қол жеткізу. Бірақ мұны істеу оңай емес. Қарым-қатынас жасауда айналадағы адамды тыңдап, түсіне білудің маңызы зор. Айналадағы адамдарға өз ой-пікірінді түсіндіру арқылы, көптеген түсініспеушілік, кикілжің, келіспеушіліктердің алдын алуға мүмкіндік туады.

Қарым – қатынас процесі белгілі бір әлеуметтік ортада, топтарда, ұжымда жүзеге асатыны белгілі. Олар қоғамдық талап пен қоғамдық қажеттіліктен туындайды.

Қарым – қатынас – адамның қоғамның мүшелері ретіндегі өзге адамдармен өзара әрекеттестігінің ерекше түрі. Қоғамның дамуымен қарым-қатынастың мүмкіншілігі кеңі түседі. Адамдар арасындағы арнайы қарым-қатынастар сәби өмірінің алғашқы айларынан бастап қалыптасады да өмірінің соңына дейін, яғни онтогенез бойы үзілмейді. Алғашында эмоционалды қарым-қатынас, кейін заттық қатынас дамиды. Баланың қоршаған адамдармен қарым-қатынасының бастапқы кезеңіндегі қалыптасуында тілдің, тума ым-ишара (мимика), арнайы белгілері үлкен рөлге ие. Бұл кездегі қарым-қатынас эмоциялы формада жүзеге асады, осы қатынас өз кезегінде адамдардың өзара жақындасуын, сенімін тудырады. Осылайша, қарым-қатынас барысында сәбиде алты айда қандай да бір адамға деген жақындастық пайда болады. Бала жүзіндегі күлкі –оның адамдармен қарым-қатынас нәтижесінде пайда болатын сезімдерінің алғашқы белгісі. Айналадағы адамдармен қатынас жасау барысында баланың өзіндік қажеттіліктері пайда болып, оларды қанағаттандыру мүмкіндіктері туады. Дүниеге келген күннен бастап бала ата-анасы т.б. адамдармен тығыз қарым-қатынас жасап, әрбір іс-әрекеттің мән-мағынасын, мақсат-міндеттерін, жасалу жолдарын, әдіс-тәсілдерін, қарым-қатынас ережелерін біртіндеп меңгере бастайды.

Қарым-қатынас – бұл ғылым әрі өнер. Бұл шығармашылық процесс. Айналадағы адамдармен эмоционалды жағымды қатынас жасау, өзгелермен тіл табысу әрбір адамның өмір тәжірибесіне, біліміне, тапқырлығы мен ақыл-ойына байланысты жүзеге асып отырады. Тіл табысып, өзгелермен қатынас орнату әрбір адамның өзіндік талғам -тілегін, ықылас-ынтасын жалпы адамға деген адами көзқарасын жете

түсінуді талап етеді. Қарым – қатынас нәтижесінде адамның кісілік қасиеті, өзгелерге деген қамқорлығы мен жан ашырлық сезім, ізгілік көзқарасы қалыптасады. Тіршілік ортасы мен өмір сүрудің сан алуан сырларын біліп жеке басының қадір-қасиетін арттырады. Қарым-қатынас жасаушылар өз арасында көтерген мәселелері мен хабар алысу кезінде бәрінің сөзін бірі ынта қойып тыңдап, әңгіменің мән-жайын барынша жете түсінуді мақсат тұтады [9].

Қарым-қатынас барысында адамда моральдық қарым-қатынасты зерттеуде ең алдымен оның құрылымдық компоненттерін анықтау қажет. Осыған орай зерттеу барысында Г.М.Андрееваның қарым-қатынастың құрылымын талдау нәтижесіне жүргіздік. Ол қарым-қатынасты бір-бірімен байланысты 3 жағынан қарастырады: *коммуникативтік, интерактивтік және перцептивтік*. Коммуникативті жағы мәлімет беру-алмасу мәселесімен анықталады; интерактивті жақтың мәні қарым-қатынас жасауды жұптастарудың өзара әрекеттестігінде болады, ал перцептивті компонент - адамдардың бірін бірі қабылдауы, өзара түсінушілігі. Ғалым бұлай жіктеп, бөлудің шартты ғана екендігін, қарым-қатынас үрдісінде оның үш жағы да керектігін дәлелдейді. Біздің зерттеу де осы позицияны арқалана отырып, Студенттердың, ересектермен, басқа Студенттермен қарым-қатынас жасауын зерттеуде коммуникация, интеракция және перцепция ерекшеліктерін дамытуды алға қойды. Бұл контексте қарым-қатынастың теориялық негізіне іс-әрекеттің құрылымы жайлы түінігін қабылдаймыз.

Біз Студенттердың қарым-қатынасын коммуникативті іс-әрекет деп қарастыратын А.Н.Леонтьев, М.И.Лисина концепцияларына сүйенеміз. Сонда қарым-қатынастың құрылымын анықтайтын коммуникация, интеракция және перцепция **коммуникативті іс-әрекет** деп қарастырылады. Әдебиеттерде қарым-қатынастың пәні, қарым-қатынасты жүзеге асыруды қажетсіну, қарым-қатынас құрудағы мотивтер, қарым-қатынас әрекеті, міндеттері, құралдары, нәтижесі де қарым-қатынас элементтері ретінде қарастырылады. Біз олардың әрқайсысын жекелей айқындадық. Мұнда Т.В.Драгунова бойынша қарым-қатынастың пәні қарым-қатынасқа субъект ретінде болатын басқа адам, яғни қарым-қатынас жасаудағы жұптас адам болады [10].

Қарым-қатынасты зерттеу мәселесімен айналысушы ғалымдардың көпшілігі (А.Г.Ковалев, М.И.Лисина, А.В. Петровский, К.Обуховский, В.С.Мусина, В.С.Мухина және т. б.) адамдардың қарым-қатынасты жүзеге асыруда қажетсіну, басқа адамды танып-білуге ұмтылу, ниет білдіру ерекшеліктерін тағайындаған.

М.И. Лисина, А.Г. Рузская, С.Ю. Мещерякова және т. б. еңбектерінде қарым-қатынас мотиві "затталған қажеттілік" деген. А.Н.Леонтьев түсіндірмесіне негізделген, адамның қарым-қатынаста танымдық іскерлік және жеке бас мотивтері болатындығы баланың коммуникативтік мотивтерінің топтары мен генезисінде сипатталады. Психология мен оған салалас ғылымдарда қарым-қатынас құралдарының сипаттамалары, жүйелері келтіріледі (А.А. Леонтьев).

М.И.Лисинаның қарым-қатынас құралдарының үш тобын экспрессивті мимикалық, заттық-әрекеттік және тілдік құралдарына бөліп қарастыруы біздің зерттеуіміз үшін де маңызды.

Қарым-қатынас құралдарын қолданып, жалпы нәтиже алу тәсіліне де талдау жасалды. Қарым-қатынас тәсілі оның бірлігі деп танылады (М.И. Лисина, Д.А. Исмаилова т. б.). Әдебиеттерде қарым-қатынас тәсілі әрекеттік формада «коммуникациялық біліктілік» (Т. В. Антонова), әсер ету, реттеу, байланыс жасау, ақпарат беру тәсілдері (Е.Г. Макарова), жалпы нәтиже алуды қамтамасыз етуге бағытталған әсерлер жүйесі, әдіс пен амалдар жиынтығы (Д.А Исмаилова, Ж.С. Абшиева) ретінде анықталады. Ал, А.А.Бодалев [11] қарым-қатынас әсер ету тәсілдерін интеллектуалдық, эмоционалдық және **еріктік** деп үшке бөледі. Біздің зерттеу аспектімізде қарым-қатынас тәсілдерін жеткізуді ең негізгі мәселе болып табылды [12].

Нәтиже. Қарым-қатынас анықтамасындағы (М.И.Лисина бойынша) оның жалпы нәтижесі ретінде қарым-қатынастан шығатын материалдық және рухани сипаттағы құрылым алынды. Нақтыласақ, жалпы нәтиже - өзара қатынас (Я.Л.Коломинский), таңдамалы бауырластық (С.В.Корнищкая, Р.А.Смирнова), қарым-қатынас субъектілерінің бейнесі (А.А.Бодалев, Н.Н.Авдеева, А.Н.Силвестр) деп қарастырылады. Осы орайда В.С.Агеев, А.А. Бодалев сынды ғалымдар топ ішіндегі және өзара қарым-қатынастың механизмдерін көрсетіп, оларға эмпатия, идентификация, децентрация, рефлексия, стереотипизация, каузалды атрибуция, ореол эффектін жатқызады.

Қарым-қатынас компоненттерінің дамуы, **өзгерісі** нәтижесінде интегралды, тұтас құрылым пайда болады. Ол коммуникативті іс-әрекеттің даму деңгейін анықтайды. АВ.Запорожец, М.И.Лисина бұл ерекше құрылымдарды "қарым-қатынас онтогенезінің сатылары", "қарым-қатынас формалары" деп атаған. Біздің зерттеуде осы тұжырымдарға сүйенеміз [13:356].

Ал М.И.Бобнева қарым-қатынас барысында жеке адамның ішкі жан-дүниесі қалыптасатындығын қарым-қатынас формаларын зерттеу арқылы көз жеткізген. Көп ретте қарым-қатынас жайлы қарастырғанда "қарым-қатынас стилі" деген ұғым да анықталынады, "қарым-қатынас стилі" деп адамдардың байланыс жасау тактикасын, не болмаса позициясын айтады (Х.Т.Шерьяданова, Т.Н.Суркова).

В.С.Мухина қарым-қатынас стилін "әлеуметтік" психологиялық әсер етудің дара-типологиялық ерекшелігі деп түсіндіреді. 1930-шы жылдары Н.Левин үш стилін ұсынғанды. Осыдан соң Р.Липпит, К.Уйтд қарым-қатынас стилінің авторитарлық, демократиялық және либералды-босаң деген классификациясын жасаған еді. Қазірде Г.Андерсон, А.А. Бодалев, Р.С.Буре, И.М.Юсупова, т.б. ғалымдар қарым-қатынас стилінің классификацияларын ғылыми қорда берген.

С.О. Сексенбаева қарым-қатынас жүйесін ұсынады: біріншіден, субъектінің басқа адаммен қатынасы; екіншіден, субъектінің субъектіге қатынасы, яғни тірі, өлі табиғат әлемі, өнер, адамтану, руханиландыру идеяларымен байланысы; үшіншіден, ақиқат субъектінің қиялдағы субъектімен немесе қарым-қатынастағы квазисубъектімен қарым-қатынасы - субъектінің қарым-қатынастық мәдени құралы; төртіншіден, қарым-қатынас пен мәдениет субъектінің құндылықтарға жақындасуы, яғни тәрбиелеу өзін-өзі тәрбиелеу үдерісінің болуы. Ал, К.К. Базарбаева: «қарым-қатынас – адамдардың бір-бірімен ақпарат алмасуына және іс-әрекет жасауына мүмкіндік беретін өзара тіл табысуды орнату және дамыту процесі», - деп анықтаған.

Адамдар арасында қарым-қатынас күрделі, өзгермелі, өзара байланысты жүйе ретінде қарастыра отырып, оның бірнеше түрін бөліп көрсетуге болады:

1. Ресми қарым-қатынас - қызметтік негізде қалыптасады, заңмен тұрақтанады, белгілі ережелермен реттеледі.

2. Ресми емес қарым-қатынас - жалпы қабылданған заңдар мен талаптарды, белгілі тұрақтанған ережеге бағынуды талап етпейтін адамдардың бір-біріне деген қарым-қатынасы.

3. Тігінен қарым-қатынас - бұл тұлғааралық байланыс, басшы мен оған бағынушылар арасындағы, лидер мен басқа ұжым мүшелері арасындағы байланысты көрсетеді, жалпы ұжымда ресми статуска ие тұлға мен қалғандары арасындағы қатынас түрі.

4. Көлденеңінен қарым-қатынас – бұл бірдей статуска ие ұжым мүшелерінің арасындағы тұлғааралық қарым-қатынасы. Ұжым ішінде тігінен және көлденеңінен қарым-қатынас түрлерін бір-бірімен салыстыруға, қарама-қарсы қоюға болмайды.

5. Іскерлік тұлғааралық қарым-қатынас – бірлескеніс-әрекет, қызмет барысында адамдар арасында болатын қарым-қатынас түрі.

6. Жеке қарым-қатынас - орындалатын іске тәуелді емес адамдар арасындағы қарым-қатынас. Іскерлік және жеке қарым-қатынас түрлері бір-бірін толықтырады.

7. Рациональды тұлғааралық қарым-қатынас - адамдардың бір-бірі туралы білігі, басқа адамдардың оны объективті бағалауы жатады.

8. Эмоциональды қарым-қатынас - адамның адамды даралығын қабылдауы. Бұндай қарым-қатынас түрі жағымды және жағымсыз қарым-қатынас негізінде іске асырылады.

Аталған қарым-қатынас түрлері ұжымды дамытуда, ондағы дұрыс қарым-қатынасты қалыптастыруда маңызды. Дегенмен де біздің көзқарасымыз бойынша аталған қарым-қатынас түрлері бір-бірімен аралас берілгенге ұқсайды. Себебі қарым-қатынас пен тұлғааралық қарым-қатынас арасында айырмашылықтар бар.

Қорытынды. Қарым-қатынас өзінің мазмұны, бағыт-бағдары, қабылдауы, қылығы, тон және стилі арқылы сипатталады. Қарым-қатынас мазмұнына оның түрлеріне байланысты мыналар жатуы мүмкін: өзара ақпарат алмасу; әрбір сөйлесуші жақтың позициясын белгілеу; жақтардың бірін-бірі қабылдауы; әріптестердің біріне-бірі баға беру; біріне-бірі ықпал ету; өзара әрекет ету; эмоция алмасу; қарым-қатынас процесі кезінде қызметін басқару. Бұған жағдай мен әріптестердің ерекшеліктері әсер етуі мүмкін. Қарым-қатынастың бағыттылығы адамның белгіленген мақсат пен міндеттерге тұрақты бағытталуы болып табылады.

Өзара іс-әрекетке бағыттылық адамның басқа адаммен қызметтестік етуге талпынуы, онымен бір жұмысты атқарып немесе бір міндетті бөлісуі. Мақсатқа бағыттылық объектіге, проблемаға, нәтижеге бағыт алуды білдіреді. Ал, өзіне бағыттау адам бірінші кезекте өзінің жеке басының проблемаларын басқалардың мүддесін, қызығушылығын, ойын ескермей, өз мүддесіне шешуге ұмтылысы болып табылады.

Қорыға келгенде, қарым-қатынасмәселесі күнделікті әлеуметтік өмірде ғана емес, білім беру саласында да маңызды екендігіне көз жеткіздік олай болса жоғары оқу орнындағы оқу үдерісінде тұлғааралық қарым-қатынастың маңызы, мәні неде, қажеттілігі қандай деген заңды сұрақ туындайды. Бұл сауалға жауап келесі бөлімдерде қарастырылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Назарбаев Н.Ә. Қазақстан – 2030. – Алматы: Білім баспасы, 1998. – 96 б.
- 2 Уалиханов Ш. Таңдамалы шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1985. – 389 б.
- 3 Алтынсарин Ы. Таза бұлақ. – Алматы: Жазушы, 1988. – 320 б.
- 4 Құнанбаев А. Шығармалар жинағы. 2 том. – Алматы, 1986. – 330 б.
- 5 Аймауытов Ж. Психология. – Алматы: Рауан, 1995. – 310 б.
- 6 Жұмабаев М. Таңдамалы. – Алматы: Ғылым, 1992. – 272 б.
- 7 Жұмабаев М. Таңдамалы. – Алматы: Ғылым, 1992. – 272 б.
- 8 Бодалев А.А., Ковалев А.Г., Теоретические и прикладные проблемы психологии общения в трудах В.Н.Мясищевой // Психологические исследования общения. – М., 1985.
- 9 Аймауытов Ж. Психология. – Алматы: Рауан, 1995. – 310 б.
- 10 Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М., 1965. – 564 с.
- 11 Бодалев А.А. Психология общения. – М.; Воронеж, 1996.
- 12 Волкова А.И. Психология общения. – Ростов-на-Дону, 2007.
- 13 Мясищев В.Н. О взаимосвязи общения, отношения и отражения как проблеме общей и социальной психологии // Социально-психологические и лингвистические характеристики общения и развития контактов между людьми: Тезисы симпозиума. – Л., 1970.

МРНТИ 16.01.45

Айсұлу Шеріқызы Ермекбаева¹

¹ PhD, аға оқытушы, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Қазақстан, Түркістан қ., Б.Саттарханов даңғылы, 29, 161200

**ТАҢДАУ ПӘНІН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ТІЛДІК СЕЗГІРЛІКТІ
ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ**

Аңдатпа

Заман қойып отырған талаптар мен қажеттіліктерді қанағаттандыру педагогика мен пәнді оқыту әдістемесі ғылымында икемді және нұсқалы жүйе құрып, тілді оқытудың тәсілдерін, формаларын, құралын, түрлі әдістемелік жүйелерді жетілдіруді керек етті. Тілді оқытудағы нұсқалардың және үйрету құралдарының көп түрлілігі мұғалімге жаңа талаптар қоя бастады, онда жаңа педагогикалық талаптарда катал тәртіппен, тек жазылғандармен ғана жұмыс істемей, өзіннің ой-санаңмен сай келетін жүйедегі мүмкін әдістерді тандап алып, яғни, оқу талаптарына сай келетін әдістермен жұмыс істеу қажеттігі арта түсті. Бұл үшін оқу талабында тілді практикалық тұрғыдан да, дүниетанымдық тұрғыдан да тұлға мәдениетін арттырудың басты құралына айналдыра алатындай етіп меңгерту жолдарын іздеу және табу маңызды саналды.

Түйін сөздер: талап, сөз әдебі, бейіндік мектеп, оқу мотивтері, тандау пәні, тілдік сезгірлік, мотивация, функционалдық сауаттылық, тәсілдер.

A. Ermekbaeva¹

¹ PhD, senior lecturer, Khoja Akhmet Yassawi International kazakh-turkish university, Turkistan, Kazakhstan

**METHOD OF FORMING A LANGUAGE INTUITION
IN THE PROCESS OF TEACHING DISCIPLINE BY CHOICE**

Annotation

Satisfaction of modern requirements and needs in pedagogy and methods of teaching the discipline required the creation of a flexible and variable system of training, improvement of methods, forms and means of language